

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет української філології та журналістики
Кафедра української мови

Дипломна робота

магістра

з теми **ІНВЕКТИВИ В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ
ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи Ukr1-M19
спеціальності 035. Філологія
(Українська мова і література)

Сичова Валерія Олександрівна
Керівник: к.ф.н., доц.
Шеремета Н.П.
Рецензент: к.ф.н., доц.
Гудима Н.В.

Кам'янець-Подільський – 2020

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ I. Історія і теорія соціально-психологічного розуміння культури комунікативного простору художнього тексту.....	10
1.1. Поняття інвективи: термінологічний аспект.....	10
1.2. Історія дослідження нелітературної лексики у вітчизняному і зарубіжному мовознавстві.....	16
1.3. Інвектива як етнокультурний феномен сучасної української прози.....	25
1.4. Невербальні ознаки інвектив у художньому дискурсі.....	33
Висновки до I розділу.....	41
Розділ II. Соціально – психологічні аспекти прояву у комунікативній поведінці героїв художніх творів ненормативної лексики.....	42
2.1. Функції обценної лексики.....	42
2.2. Класифікація інвективної лексики за соціальним статусом.....	47
2.3. Функціонування знижених мовних одиниць у романі в індивідуальних стилях письменників.....	51
2.4. Звертання як форма інвективи.....	56
Висновки до II розділу.....	70
Висновки.....	72
Список використаної літератури.....	80

ВСТУП

Проблема функціювання ненормативної лексики є міждисциплінарною і посідає помітне місце в працях лінгвістів, психологів, психолінгвістів, педагогів. Питанням функціювання мови і мовним нормам, а також проблемам побудови та розуміння міжособистісних стосунків присвячені, зокрема, дослідження Н. Арутюнової, В. Мокієнко [3; 27; 28]. Літературознавець В. Жельвіс [16; 17; 18;], психолог І. Кон [22, 23] розглядали проблему лихослів'я як соціокультурний феномен.

У контексті дослідження індивідуально-стильових особливостей використання ненормативних мовленнєвих конструктів особливе місце посідає розуміння інвективної лексики в різних її типологіях. Інвективна лексика – це мова лайок та образ, що відображає семантику статевого символізму (В.І. Жельвіс, І.С. Кон [16,17,18,22,23]).

Окремі праці українській обценній лексиці присвятила Леся Ставицька [39, 40].

Актуальність теми дослідження визначається відсутністю праць щодо аналізу стилю сучасної постмодерністської прози з позиції функціювання в ньому інвективної лексики, визначення місця її в сучасному суспільстві, особливостей та причин її функціювання.

На перетині ХХ - ХХІ століття проблема мовлення стає предметом не тільки психологічного вивчення, але й – психолінгвістики, психосемантики, нейролінгвістики.

У площині соціально-психологічного аналізу проблеми ненормативної лексики зацікавили дослідників з позиції особливостей комунікативної поведінки особистості, яка залишає чимало відкритих питань, зокрема – про походження і побудову лихослів'я у певній соціокультурній ситуації (В.І.Жельвіс, І.С.Кон [16,17,18,22,23]).

Більшість науковців зазначає, що соціокультурними чинниками, які зумовлюють міру активності прояву ненормативної лексики, постає, насамперед, ставлення до цього явища та характер його прийняття / неприйняття у певному суспільстві, зокрема, певна лояльність до вживання ненормативної лексики в нашому суспільстві у порівнянні із японським, де такі випадки суворо засуджуються.

Окреме місце у системі мовленнєвих жанрів належить тим, що спрямовані на конфронтацію комунікантів, ініціюють і підтримують ситуацію конфлікту. У принципі, кожен комунікативну модель можна описати з точки зору наявності чи відсутності в ній конфлікту – саме такий аспект цікавить науку конфліктологію, завданням якої є дослідити механізми виникнення комунікативних конфліктів, їхні причини і спосіб запобігання та вирішення, і врешті – спробувати віднайти найефективніші засоби досягнення толерантності в міжособистісних і суспільних стосунках. Якщо психологічні, соціологічні важелі врегулювання конфліктів обговорювали досить плідно (А. Ішмуратов, К. Павлова, Дж. Скотт, В. Шейнов, R. Fisher, W. Uri, M. Głodowski та ін.), то мовознавці зацікавилися проблемами конфліктної вербальної поведінки лише віднедавна. Зокрема, у їхньому полі зору перебували апарат стратегій і тактик суб'єктів у конфліктному дискурсі (Т. Артеменко, В. Рудякова, О. Фадеева, Л.Шкатова), гендерні особливості мовленнєвої взаємодії у конфлікті (Н.Мартисюк, К.Піщікова), особливості прояву вербальної агресії (І.Бублик, В.Жельвіс, R.Aman). Меншу увагу приділено типам мовленнєвих жанрів, які функціують у межах конфронтативного дискурсу і визначають його природу.

Лихослів'я традиційно розглядається як форма сублімації фізичної агресії – остання може замінюватися більш соціально прийнятими засобами прояву негативних емоцій або у формі інвективи – вживання в мовленні лайок і висловів, або у формі підкресленої ввічливості, етикету, різноманітних словесних ритуалів [16]. Щодо мовної традиції України, то для неї, так само як і

для європейської культури в цілому є типовою інвектива, у той час як для японської культури властива підкреслена ввічливість.

Проблема зв'язку лихослів'я із фізичним проявом агресії перебувала й перебуває у центрі уваги як вітчизняних (Н.В.Алікіна, З.С.Карпенко, А.О.Реан), так і зарубіжних психологів (А.Б.Байярда, Р.Берона, К.Лоренца, Д.Ричардсона, З.Фройда та ін.).

Зазначається, що до соціально-психологічних детермінант лихослів'я належить перекручування у свідомості особистості певних цінностей, пропаганда насилля та лексики кримінального середовища засобами масової комунікації, інші форми прояву асоціальної поведінки. Значну роль відіграють і певні соціальні настановлення – уявлення про жорстокий і повний насильства світ, орієнтація на досягнення високого соціального статусу, ідеалізація успішної і впевненої особистості як людини, здатної дати словесну відсіч тощо.

До соціально-психологічних причин поширення ненормативних мовленнєвих конструктів відносять також особливості сучасного процесу соціалізації, які характеризуються загостренням психологічного дискомфорту в ситуації фрустрації, що супроводжується підвищенням схильності до мовленнєвої агресії. Послаблення рівня саморегуляції призводить до тимчасового обмеження впливу соціальної прийнятності, засвоєння соціально бажаних форм поведінки. Це, у свою чергу, провокує мовну агресію, що часто супроводжується вживанням ненормативної лексики, яка сприймається суб'єктом як адекватна у певній ситуації.

Об'єкт дослідження – комунікативна поведінка мовної особистості як героя тексту сучасної постмодерної прози.

Наприклад, Сергій Жадан. Саме Жадан виявився тим письменником, котрий поєднав дуже транзитний, хисткий, катастрофічний дух часу нашої частини світу 1990-2000-х років, його іронію, цинізм, біль, споживацтво, млявий радикалізм із дуже в своїй суті піднесеними ідеями – з усеохопністю добра, любов'ю, романтичним коханням, теплим внутрішнім світлом. І

наснажив усе це оригінальним еластичним письмом, образним і дотепним. Не дивно, що така суміш стала більш ніж помітною. Не дивно, що вона викликає зацікавленість. Серед інших письменників нас зацікавили Ірена Карпа, Світлана Пиркало, Тарас Прохасько, Любко Дереш та ін.

Предмет дослідження – соціально-психологічні чинники вживання ненормативних мовленнєвих конструктів у комунікативній поведінці героїв творів українських прозаїків останніх десятиліть.

Мета дослідження полягала у визначенні психологічних функцій й соціально-психологічних детермінант використання головними героями прозових творів ненормативних мовленнєвих конструктів у комунікативній поведінці та виявлення комунікативно-прагматичних і мовних особливостей конфронтативних мовленнєвих жанрів. Відповідно до поставленої в роботі мети було визначено необхідність розв'язання таких **завдань**:

- розкрити механізми мовленнєвої взаємодії учасників конфронтативної моделі спілкування (за різним ступенем знайомства комунікантів та різними стосунками між учасниками мовленнєвої взаємодії за допомогою інвективної лексики);
- виявити прагмалінгвістичні параметри мовленнєвого конфлікту;
- укласти схему аналізу інвективної лексики як конфліктної категорії комунікації;
- виявити й описати комунікативні типи жанрів, орієнтованих на конфлікт;
- проаналізувати граматичні, лексико-семантичні і прагматичні характеристики основних інвективних лексем;
- з'ясувати роль екстралінгвального контексту у формуванні функцій конфліктогенних мовленнєвих ситуацій;
- встановити залежність особливостей використання ненормативних мовленнєвих конструктів від самооцінки досліджуваних героїв, а також

від соціокультурного розвитку групи, цінностей її членів і соціально-рольової позиції індивіда та групи в художніх текстах.

Основу дипломної роботи склали принцип детермінізму, принцип єдності свідомості і діяльності, системний підхід до аналізу психічних явищ (Б. Ф. Ломов), принципи розвитку, особистісного підходу (К. К. Платонов, С. Л. Рубінштейн); найбільш важливими у контексті здійснюваного дослідження слугували ідеї Л. С. Виготського, С. Д. Максименка про закономірності психічного розвитку особистості, К. О. Абульханової-Славської, В. А. Брушлинського, З. С. Карпенко, О. Б. Старовойтенко, В. О. Татенка, Т. М. Титаренко положення про людину як суб'єкта життєдіяльності.

Методи дослідження. Програма дослідження включала такі методи і прийоми: включене спостереження, дискурс-аналіз, описовий та зіставний методи.

Особливість методу дискурс-аналізу полягає в тому, що він орієнтований на соціальні проблеми. Критичний бік цього аналізу – вербалізація зв'язку між текстом і його соціальними умовами. Дискурс – це форма соціальної поведінки, таким чином дискурс-аналіз має такі основні етапи: опис соціального явища (аналіз тексту), його інтерпретація (аналіз процесу) та пояснення (соціально-вербальний аналіз).

Розроблений підхід і отримані дані поглиблюють уявлення про особливості комунікативної поведінки особистості загалом, уживання ненормативної лексики героями художніх текстів зокрема. Отримані результати дозволили розширити психологічні уявлення про умови становлення мовної культури особистості.

У роботі знайшло своє підтвердження припущення про те, що належність до соціальної групи з певним соціальним статусом, а також відмінності у демографічних, соціальних, статусно-рольових характеристиках особистості

визначають специфіку психологічних функцій ненормативної мовленнєвої поведінки героїв сучасної прози.

Практичне значення результатів. Отримані результати можуть бути використані в ході створення психолінгвістичних програм, спрямованих на превенцію та подолання проявів ненормативної лексики в молодіжному середовищі із врахуванням належності до певного рольового статусу. Комплекс методик, а також результати дослідження можуть бути використані у практичній роботі лінгвістів (створення обґрунтованих рекомендацій зі складних та суперечливих уживань норм сучасної української літературної мови), а також у процесі підготовки науково-методичних посібників і рекомендацій з культури мовлення та спілкування.

Апробація роботи. Основні положення і результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету (листопад 2020), на науково-практичній звітній конференції студентів, магістрантів та аспірантів Кам'янець-Подільського національного університету.

Структура та обсяг роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету, гіпотезу і завдання, розкрито наукову новизну, практичне значення, подано відомості щодо її апробації.

У першому розділі – «Історія і теорія соціально-психологічного розуміння культури комунікативного простору художнього тексту» розкривається проблема мовної культури в контексті художнього твору, ролі мови і мовлення у спілкуванні, а також співвідношення особистісних властивостей автора тексту з вибором мовного репертуару в комунікативній поведінці персонажа.

У контексті дослідження індивідуально-стильових особливостей прояву ненормативних мовленнєвих конструктів важливе місце у їх складі займає

інвективна лексика, або мова лайки й образи, що відбиває символіку статевого символізму. Спосіб реалізації мови посідає важливе місце в мовленнєвій комунікативній поведінці особистості, яка, в свою чергу, зазнає впливу з боку середовища, групи, культурного рівня і наявних цінностей.

У другому розділі – «Соціально-психологічні чинники прояву у комунікативній поведінці героїв художніх творів ненормативної лексики» подано результати дослідження соціально-психологічної обумовленості виникнення та використання певних моделей змістовного рівня комунікації та специфіки психологічних функцій ненормативних мовленнєвих конструктів у комунікативній поведінці. У розділі подано матеріали дослідження міри вжитку ненормативної лексики у комунікативній поведінці, а також результати аналізу соціального статусу і ціннісних орієнтацій, що чинять вплив на активність вживання ненормативних мовленнєвих конструктів; визначено основні функції й соціально-психологічні особливості прояву ненормативної лексики в комунікативній поведінці, а також залежність обсягу використання ненормативних мовленнєвих конструктів від самооцінки досліджуваних, соціокультурного рівня героїв, особистісних цінностей. Глобальними завданнями спілкування в умовах конфлікту є грубе (часто неаргументоване) змушування до певних дій, які ведуть до реалізації бажань адресанта; висловлення свого незадоволення з приводу деяких рис або вчинків адресата; моральна перемога над суперником і зниження рівня його самооцінки тощо.

У висновках узагальнено результати проведеного дипломного дослідження.

Оптимальною схемою аналізу обценної лексики став опис таких критеріїв, як мета уживання, особи автора висловлення та адресата, зміст події, що спричинила вживання інвектив, місце, його мовне втілення, зокрема лексико-семантичні і граматичні ознаки та функції.

Висновки

Ми розглянули поняття інвективи та її функціонування в постмодерній українській прозі, визначили основні функції ненормативної лексики, використовуючи класифікацію В. Жельвіса. Безперечно, лихослів'я розглядається як явище соціальне, яке має свою історію походження й розвитку, але, незважаючи на це, воно засуджується в суспільстві, однак водночас є частиною нашого побуту й культури.

Проблема функціонування ненормативної лексики є міждисциплінарною і посідає помітне місце в працях лінгвістів, психологів, психолінгвістів, педагогів. У контексті дослідження індивідуально-стильових особливостей використання ненормативних мовленнєвих конструктів особливе місце посідає розуміння інвективної лексики в різних її типологіях.

У постмодерному художньому тексті, до якого належить і текст **С. Пиркало**, інвективна лексика виступає одним із основних мовних засобів плану вираження; у **Юрія Покальчука** спостерігається вербалізація концептуально отілесненого погляду на світ; в **Олександра Ірванця** найчастіше зустрічаються жаргонізми злочинного походження, як такі, що яскраво виявляють свою етимологію, так і ті, що її дещо втратили; у рефлексіях **Оксани Забужко** за допомогою ненормативної лексики виражається глибока іронія, розчарування в тих цінностях «вічного, доброго, чистого», на яких виховувались цілі покоління; у **Сергія Жадана** в основному стилізація розмовного мовлення, у **Анатолія Дністровського** подибуємо інвективи, які відбивають соціальний стан героїв, у **Софії Андрухович** обценна лексика функціонує як експресивна, у **Ірени Карпи** інвективи передають ставлення героїнь-жінок до навколишнього світу як ворожого до них.

Також можна говорити про використання ненормативної лексики для відтворення контрасту, електичного поєднання та іронічного протиставлення різних стильових рівнів, «високого» і «низького». Найчастіше інвективні

лексеми експліцитно виявляють своє жаргонне походження, оскільки позначають предмети та явища, характерні для певної соціальної групи.

Для дослідження залежності інвективності від денотативного компонента значення було зроблено тематичну класифікацію інвективних лексем у збірнику «Декамерон» сучасних українських прозаїків.

Функціонально немаркованими є група лексики зі значенням «ставлення до інших людей»: інвективну ознаку несуть лексеми, що стосуються таких груп: «аморальність»; «загальна негативна оцінка»; «жорстокість, злість»; «відсутність розуму».

Таким чином, інвектива як функціональний клас мовних утворень є певним культурним феноменом соціальної дискредитації суб'єкта через адресований йому дискурс, який може мати форму стійкого мовного звороту, що сприймається адресатом як образливе для нього у тій чи тій культурній традиції, що й спостерігаємо в текстах постмодерної прози.

За лексико-семантичною класифікацією виділимо такі пласти лексем-інвектив: 1) на визначення поняття **нерозумного**; 2) на визначення поняття **нормального / ненормального (звичайного)**; 3) згадка про різні **сили**.

Спостереження над текстом художньої літератури дозволяють стверджувати про зв'язок прагматичних та функційних ознак інвективної лексики. Так, в групі лексем на визначення «нерозумного» при ідентичності денотативних та конотативних (інтенсивність, емоційність, образність) компонентів значення можуть бути і лексеми презирливих номінацій з просторічної лексики або розмовної.

Існує велика й різноманітна група емоційних станів, які спричинюють уживання інвектив. Це стани роздратованості, невдоволення, тривоги, страху, радості, зворушеності, суму. Інші дві групи емоційних станів – порушення або напруга. У першому випадку мається на увазі хвилювання, занепокоєння, тривога, а в другому – стрес. Стан напруги похідний від порушення: він настає тоді, коли порушення доводиться стримувати. Дуже часто саме в стані

порушення, частково втрачаючи над собою контроль, людина може дозволити собі вживання нецензурних виразів.

У процесі аналізу задекларованих авторів виділяємо такі найчастотніші функції обценної лексики:

- результат відчуття фізичного або морального приниження;
- приниження соціального статусу адресата;
- засіб вербальної агресії;
- відношення до іншої особи з підкресленням негативних рис;
- осудження рис іншої ментальної культури.

Менш частотними є функції:

- які згладжуються експресивними морфемами;
- визначають рівень освіти через уживання просторічної лексики в ролі інвективи;
- дитячі прозивання;
- виконують сенсорну функцію;
- замінюють літературні слова.

Таким чином інвективи в художніх текстах сучасної української літературної мови виконують як загальновизнані науковцями функції, так і специфічні.

Спільна функція, що визначає всі інші, – це лайка як засіб вираження профанного, тобто зниженого «тілесного» начала, який протиставляється началу духовному, сакральному. Як уже згадувалося, багато лайок за своїм значенням пов'язані з продуктивною функцією людини, тварин, рослин; вони мали священний характер і тому заборонялося використовувати їх «всує».

Ще одна функція – експлетивна, або вигукова (оклична), коли лайка вимовляється безадресно. В окремих випадках лайливі висловлювання вимовляються «у простір», співрозмовника немає. Наприклад, щось робив і не вийшло, або хотів як краще, а вийшло як завжди. В такій ситуації людина може

від «душі» виматюкатися, а інвектива виконуватиме функцію, що профанує: немає мети когось образити, основне завдання – максимально оцінити повідомлення, додати йому емоційності.

Часто використання інвективних висловлювань стає єдиною можливістю зробити свою мову яскравішою, виразнішою. Виразність у цьому випадку досягається порушенням заборон (табу) на вживання певних слів. Порушення табу і суспільних норм додає висловлюванню гостроти. Проте в людини, що часто лається, ця гострота різко знижується, стирається зміст і емоційність у вживанні лайливих висловлювань.

Як уже відзначалося, в ситуації порушення культури мовленнєвої поведінки відбувається зниження статусу опонента. Та іноді замість заниження статусу співрозмовника той, що говорить, може поставити і себе, і співрозмовника на нижчий ступінь: «Привіт, падло, де тебе носило так довго!». У цьому випадку мовець не збирається образити співрозмовника і, звичайно ж, не заперечуватиме, якщо він відповість у тому ж дусі. Однак у цій ситуації необхідною умовою є доброзичлива інтонація, посмішка. Так реалізується наступна функція лихослів'я – корпоративна: за допомогою лайок між співрозмовниками встановлюється контакт, ненормативна лексика стає атрибутивним знаком приналежності до певної групи.

Інвективною лексикою нерідко користуються люди далеко не малокультурні. Її вживають майже всі політики, абсолютна більшість керівників підприємств, чимала кількість видатних діячів культури. Кожна з названих груп звертається до інвектив з певною метою. Так політики, зокрема, демонструють своє єднання з народом, вважаючи, що так їх краще зрозуміють.

У літературі відзначається, що за останні десятиліття в низці культур спостерігається тенденція до вживання грубої, вульгарної лексики. Популярною є така мова в Росії та Америці. Певною мірою це стосується й української культури. У цих країнах, як і в багатьох інших, завжди широко практикувалися грубі висловлювання, але, як правило, користувалися ними

чоловіки і переважно в емоційно насиченій ситуації (напруга, ризик, фрустрація). Але нині й жінки опановують цей словник. Чимало з них використовує грубу мову, практично не звертаючи уваги на мат, що звучить у їх присутності, від кого б він не виходив – від чоловіка, жінки чи й дитини.

До соціально-психологічних причин поширення ненормативних мовленнєвих конструктів належать також особливості сучасного процесу соціалізації, що характеризуються загостренням психологічного дискомфорту в ситуації фрустрації, що супроводжується підвищенням схильності до мовленнєвої агресії.

Як уже зазначалося, застосування лайливих висловлювань може виконувати ідентифікаційну функцію: індивід прагне ідентифікувати себе з представниками тієї чи іншої соціальної групи. Якщо представники певної групи вживають ненормативну лексику, то людина, що ідентифікує себе з нею, чинитиме так само.

Як бачимо, на сучасному інформаційному полі співіснують дві протилежні тенденції: спрощення мови до варіанту «трамвайної лайки» (образний вислів В. Костомарова) та інтелектуалізація мовлення, що відображає процес ускладнення суспільно-політичного життя в усьому світі, процеси глобалізації та інтенсифікації міжкультурної комунікації. Негативним наслідком інтелектуалізації стилю є засмічення текстів іншомовними запозиченнями навіть у тих випадках, коли маємо свої відповідники. Мода, прагнення до якоїсь новизни (хоч би за рахунок запозичень, навіть невмотивованих) не завжди позитивно впливають на розвиток внутрішніх мовних ресурсів – і це усвідомлюють мовознавці, – а тому й розпочинають діяльність, яку можна назвати нормалізаторською. Йде боротьба за чистоту української мови й одночасно – за стабілізацію її норм.

Таким чином, дослідження соціальних діалектів, надзвичайно важливе для розвитку лінгвістики, може бути успішним лише за умови послідовного й усебічного студіювання проблем соціальної діалектології в

лінгвоісторіографічному аспекті (з обов'язковим розв'язанням питань термінології соціальної діалектології та її складових).

Вагомими виступають теоретичні твердження соціолінгвістів щодо сленгу на початку XXI ст. Термін сленг застосовується при характеристиці субстандартної лексики української та інших мов. При цьому треба мати на увазі, що сленг як мовленнєвий шар системи мови по-різному формувався в різних мовах. Відрізняються не тільки долі сленгу, а й його понятійно-семантична сутність. Було виявлено найбільш виразні особливості сленгу: а) популярність; б) нестандартний характер, різноманітність, розмитість терміна сленг; в) відкритість, незамкненість сленгу по відношенню до інших сфер загальнонаціональної мови; г) недовговічність лексичного складу сленгу і водночас його живучість; ґ) експресивність, емоційність, різноманітність відтінків слів (жартівливі, іронічні, глузливі, презирливі, грубі й навіть вульгарні); д) яскраво виражений оцінний характер, жвавість, образність; е) багатозначність; є) розпливчатість меж сленгу; ж) стан «нижче» літературної мови, протиставлення їй; з) уживання сленгу в усній мові тощо (ці якості сленгу свідчать про його багатство й різноманітність).

Водночас у низці праць сленг досліджується однобічно: здебільшого вивчається сучасний сленг, окремі модні його різновиди (молодіжний, комп'ютерний тощо), як правило, однієї мови; до студіювання беруться окремі вузькі питання сленгу (семантична характеристика, словотвір, фразеологія, сленг і засоби масової інформації, сленг у лексикографії, сучасний сленг певної мови тощо). Недостатньо уваги приділяється комплексному вивченню сучасного сленгу та його різновидів у різних індоєвропейських мовах і мовах інших сімей. Саме в комплексному дослідженні сучасного сленгу полягають перспективи подальших наукових розвідок.

Лексико-семантичні засоби, що репрезентують комунікативну поведінку об'єкта конфлікту в процесі взаємодії з ініціатором конфлікту, представлені комунікативами; займенниками із семантикою узагальнення, мета вживання

яких – мінімізація оцінки ініціатора конфлікту та маніфестація розуміння причин, що призвели до малефективного вчинку; інвективами «особистісного» та «соціального» характеру; висловленнями з інвертованою оцінкою; етикетними звертаннями до близької людини, що демонструють холодне ставлення до неї та відчуженість, яка виникла між комунікантами внаслідок конфлікту, а також дієсловами в наказовому способі.

Основними синтаксичними засобами, що характеризують мовлення об'єкта конфлікту, є прості речення, значення яких синонімічне або антонімічне значенню репліки-стимулу (залежно від обраної комунікативної стратегії), та запитання-перепити, які набувають конотації оцінних висловлень та вербалізують негативну реакцію на прохання про примирення (здивування, несхвалення, докір, роздратування, обурення, осуд тощо).

Вербальній поведінці об'єкта примирення притаманні такі лінгвостилістичні засоби як метафора, алюзивна антономазія, образне порівняння, гіпербола, висхідна градація, антитеза, розширений і посилюваний повтори, ампліфікація, риторичне запитання та апокриза.

Репрезентантами невербальної поведінки об'єкта примирення є екстралінгвальні НВК на позначення психофізіологічних реакцій людини (плач), просодичні НВК (гучність голосу), кінесичні НВК (усмішка / посмішка), такесичні НВК (дотики-прояви позитивного й негативного афекту) та проксемічні НВК (збільшення й скорочення дистанції з партнером з комунікації).

У використанні невербальних компонентів комунікації медіатор нестриманий, оскільки є безпосереднім учасником конфлікту, оскільки використовує ті немовні засоби, які взаємодіють із вербальними за принципом координації, дають змогу звести до мінімуму ймовірність їхнього помилкового декодування партнером зі спілкування й трактуються постраждалим унаслідок конфлікту як прояв емпатії.

У дослідженій комунікативній ситуації медіатор послуговується такими НВК, як просодичні (тон, манера мовлення), такесичні (дотик), кінесичні (погляд) та проксемічні (скорочення дистанції з партнером із комунікації). Здійснений у роботі аналіз вербальних та невербальних засобів реалізації стратегій і тактик, якими послуговуються учасники комунікативної ситуації «конфлікт» в умовах комунікації на прикладі української постмодерної художньої прози, відкриває перспективи для вивчення впливу гендерного та вікового чинників на перебіг спілкування у ситуації конфронтації міжособистісних стосунків.

Список використаної літератури

1. Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. Минск: Литература, 1998. 1392 с.
2. Антология мировой философии: Античность. Минск: Харвест, Москва: ООО «Издательство АСТ», 2001. 960с.
3. Арутюнова Н. Д. *Синтаксические функции метафоры*. Известия АН СССР. Отд. лит. и яз. Москва, 1978. Вып. 3. т.37. С.203 – 262.
4. Быков В. Русская феня. *Словарь современного интержаргона асоциальных элементов*. Смоленск: ТРАСТ – ИМАКОМ, 1993. 380с.
5. Валгина Н.С. Активные процессы в современном русском языке: учебное пособие. Москва: «Логос», 2001. 172с.
6. Вахек Й. Лингвистический словарь пражской школы. Москва: Прогресс, 1964. С.36.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови; уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003.1440с.
8. Войцехівська Наталія. *Конфліктний дискурс в українській художній прозі ХХ – початку ХХІ ст.* Київ : Наукова думка, 2019. 356 с.
9. Голобородько Я. Літературний екстрим: Карпа, Пиркало. *Українська мова та література*. число 17 – 19, 2009. С.61 – 63.
- 10.Горбач О. «Арго». Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. Львів, 1993. – т.1. С.57 – 58.
- 11.Грачев М.А., Мокиенко В.М. Историко-этимологический словарь воровского жаргона. Санкт-Петербург: Фолио-пресс, 2000. 890с.
- 12.Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років. Софія Андрухович [та ін.] ; [уклад. Жадан Сергій]. Харків : Книж. клуб «Клуб сімейн. дозвілля», 2010. <http://flibusta.site/b/465193/read>.

13. Елистратов В.С. Русское аргю в языке, обществе и культуре. *Русский язык за рубежом*. 1995. №1. С.84.
14. Ермакова О.П. Слова с которыми мы встречались. *Толковый словарь русского общего жаргона*. Ок. 450 слов / под общим руководством Р.И. Розиной. Москва: Азбуковник, 1999. 125с.
15. Ермоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. *Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів*. Київ: Либідь, 2001. 224с.
16. Жельвис В. И. Поле брани. *Сквернословие как социальная проблема*. Москва : Ладомир, 1997. 330 с.
17. Жельвис В. И. Слово и дело: юридический аспект сквернословия. *Юрислингвистика-2: Русский язык в его естественном и юридическом бытии* : межвуз. сб. научн. тр. Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2000. С. 194 – 205.
18. Жельвис В. И. “Грубость”: проблемы классификации лексики. *Вопросы психолінгвистики*. 2008. No 7. С. 109–113.
19. Жуков С. М. Сутність мистецтва та духовність. Вплив мистецтва на гармонійний розвиток особистості / С. М. Жуков. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N127/N127p060-073.pdf.
20. Золотаренко Тетяна. Інвектива та її місце в теорії мовленнєвих жанрів. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. Том 18. No 2. 2015. С. 56 – 62.
21. Коваленко Б.О. Стилiстично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики: автореф. дис... к.ф.н. Київ, 2003. 19с.
22. Кон И. С. Введение в сексологию. Москва: Медицина, 1989. 336 с.
23. Кон И. С. Вкус запретного плода. Москва: Молодая гвардия, 1992. 365 с.
24. Лисиченко Л. Мовна картина світу та її рівні. *Зб. Харківського історико-філологічного товариства*. Нова серія. т.6. Харків, 1998. С.129-144.

- 25.Маковский М.М. Английские социальные диалекты (онтология. структура, этимология): учеб. Пособие. Москва: Высшая шк., 1982. С.13.
- 26.Махній М. Інвектива: лихослів'я як етнокультурний феномен. *Етнoеволуція: науково-пізнавальні нариси*. Київ: Vloх.ua, 2009. Доступ до стор. в Інтернеті: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=72&c=1687>.
- 27.Мокиенко В.М. Русская бранная лексика: цензурное и нецензурное. *Русистика*. Берлин, 1994, № 1 /2.
- 28.Мокиенко В.М., Никитина Т.Г. Большой словарь русского жаргона. Санкт-Петербург: «Норинт», 2000. 1893 с.
- 29.Ненормативна лексика. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
- 30.Нестеренко І.Я. Явища непрямой номінації в українській мові: автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Київ, 1997. 16с.
- 31.Перший словник українського молодіжного сленгу: укладач С. Пиркало; за ред. Ю. Мосенкіса. Київ, 1999. 290 с.
- 32.Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови: підручник. Київ: Либідь, 1992. 248с.
- 33.Прокопович Ф. Етика. *Філософські твори*. В 3-х т. Т.2. Київ: Наукова думка, 1980. С. 503 – 515.
- 34.Радевiч-Винницький Я. Російська феня й українська мова. *Сучасність*, 2000. №10. С.125 – 128.
- 35.Саржина О.В. Функции инвективной лексики в высказывании (на примере инвективных имен лица). *Юрислингвистика-6: Инвективное и манипулятивное функционирование языка : межвуз. сб. научн. тр.* Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2005. С. 69 – 89.

- 36.Словник іншомовних слів / За редакцією О.С.Мельничука. Київ, 1974:
доступ до стор. в Інтернеті:
http://supermodern.narod.ru/slovnky_meln/index.html.
- 37.Словник сучасного українського сленгу: упорядник Т.М. Кондратюк.
Харків: Фоліо, 2006. 259 с.
- 38.Словник української мови в 11 томах. К.: Наукова думка, 1971-1980.
- 39.Ставицька Леся. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація укр.
мови. Київ: Критика, 2005. 464с.
- 40.[Ставицька](#) Леся. Українська мова без табу. Словник нецензурної
лексики та її відповідників. Обценізми, евфемізми, сексуалізми. Київ:
Наукова думка, 2008. 456 с.
- 41.Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття: (На матеріалі
засобів масової комунікації). 2-ге вид., переробл. Київ: Пугач, 2005.
388с.
- 42.Субота Є.В. Особливості політичного впливу приватного телебачення
на аудиторію/ *МОВА І КУЛЬТУРА*. (Науковий щорічний журнал). Київ:
Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. Вип.7. т.V. *Міжкультурна
комунікація*. С. 26 – 37.
- 43.Сцепура Ф. Русско-нищенский словарь. Составленный из разговора
нищих Слуцкого уезда Минской губернии местечка Семезова Записки
имп. АН, т.37, кн.1. 1881.
- 44.Тараненко Олександр. Колоквіалізація, субстандартизація та
вulgаризація як характерні явища стилістики сучасної української
мови (з кінця 1980-х рр. *Мовознавство*, №1. 2003. С. 23 – 41.
- 45.Толковый словарь русского языка конца ХХ в. Языковые изменения:
под ред. Г.Н. Скляревской. Санкт-Петербург, 2000. 483с.
- 46.Українська мова. Енциклопедія: редкол.: В.М. Русанівський,
О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. Київ: Укр. енцикл., 2000. 752 с.

47. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в четырех томах. М. Фасмер. Москва: Прогресс, 1987.
48. **Форманова С.В. Инвективы в українській мові** : монографія; за ред. Надії Сологуб. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 336 с.
49. Чабаненко В.А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя, 2002. 351с.
50. Шейнов Виктор. Конфликты в нашей жизни и их разрешение. Минск : Амалфея, 1996. 288 с.
51. Sperber H. Einführung in die Bedeutungslehre / H. Sperber - Bonn; Leipzig. - 1923, S45-49.